

socialmedicinsk tidskrift

sextionde årgången häfte nr 7 1983

Sturegatan 4, Sundbyberg. Tfn 08/98 40 44

Postadress: 172 83 Sundbyberg

Postgiro 1179-1

Allmän redaktion:

Claes-Göran Westrin, redaktör och ansvarig utgivare

Ann Appelgren, red. sekr.,

Brita Bahrton, bitr. red. sekr.

Elisabeth Natt och Dag, expedition

Redaktionsutskott:

Erik Allander, professor i socialmedicin, Huddinge

Per Bjurulf, professor i socialmedicin, Linköping

Arne Borg, socialdirektör, Stockholm

Axel Gisslén, kommunalråd, Örebro

Gunnar Häggberg, socialchef, Falun

Olle Höök, professor i medicinsk rehabilitering, Göteborg

Sven-Olof Isacson, professor i socialmedicin, Lund

Willy Karlsson, socialchef, Örebro

Bengt Lindegård, professor i socialmedicin, Göteborg

Gunnar Lindgren, professor em. i socialmedicin, Lund

Ivan Magnusson, socialdirektör, Uppsala

Bengt Scherstén, professor i allmänmedicin, Lund

Leif Svanström, professor i socialmedicin, Stockholm

Gösta Tibblin, professor i allmänmedicin, Uppsala

Villy Wiklund, socialchef, Östersund

Traditionell medicin — för de flygfärdiga och de baktunga

"Jag var fascinerad av att dissekera människokroppen och finna ut hur den fungerade. Jag var övertygad om att vi skulle finna själen någonstans, men vi dissekerade kroppen ända in till benstommen, vi hittade ingenting, ingenting hände. Många av våra gamla uppfattningar sattes på svåra prov här. Jag hade växt upp i tron att sjukdomar för det mesta berodde på magi och trollkonster, men här fick jag lära mig att artbestämma bakterier och odla bakteriekulturer, och jag började tro på det som jag kunde se med mina egna ögon istället för att tro på det som jag hade fått lära mig hemma. Många av de andra studenterna hade mycket mer bildning än jag, men innerst inne hade de fortfarande kvar något av sina gamla uppfattningar. Detta kom till uttryck på ett ganska säregt sätt en dag under en anatomilektion. Jag spelade boll utanför anatomisalen där en annan grupp höll på att dissekera. Man hade frilagt skelettet, när det plötsligt inträffade en jordbävning — sådana är vanliga på Fidji. Benen rasslade och skakade, och studenterna började skrika — många av dem trodde att liken höll på att vakna till liv. De rusade ut ur salen, och brast ut i skratt när de förstod vad som hade hänt".

Så skriver Albert Maori Kiki i sin självbiografi "10 000 år i ett liv". Titeln anspelar på den historiska spännvidden i hans liv. Större delen av sin barndom tillbringade han i en by i Nya Guineas inland under livsbetingelser som brukar jämföras med vår stenålderstid. När boken kom på svenska 1975 levde han mitt i det moderna samhället som utrikesminister i den nyligen självständiga staten, Papua Nya Guinea.

Mötet med den västerländska vetenskapliga medicinen i ungdomen blev för Kiki en omvälvande upplevelse. Trots att han med dissektionskniven frilade människokroppen in på bara benet, så gick det inte att finna själen. För läsaren av detta nummer av Socialmedicinsk Tidskrift är mötet med den traditionella medicinen måhända lika omskakande. Även om inte liken börjar leva, så pass opp, kanske går det att få en glimt av själen.

Traditionell medicin är en i det närmaste ouslinlig kunskapskälla som många sökt vederkvicka sig vid. Somliga håller sig förstås avvaktande eller är helt avvisande, medan andra mer eller mindre oförbehållslost kastar sig i vattnet för att kartlägga källans djup och storlek i förhoppning om att den ska kunna utnyttjas också i nya sammanhang. Några dröjer istället vid kanten för att iaktta dem som kommer för att dricka och nöjer sig med att förstå den roll källan spelar i dessa människors liv. Åter andra letar sig dit för att åtminstone pröva det livselixir som har så stor betydelse för människor de själva snart ska arbeta bland. De flesta av oss kommer aldrig ens så långt. Får vi chansen bör vi dock någon gång försöka spegla oss i källan. Att låta dess vågor omforma vår bild av oss själva ger nya insikter och kan leda till omprövning av gamla föreställningar.

Detta nummer belyser den traditionella medicinen med exempel huvudsakligen hämtade från den afrikanska kulturkretsen. Begreppet traditionell medicin som sådant är inte helt oproblematiskt, men användbart för att avgränsa vårt tema. Den folkligt förankrade synen på medicinska frågor, med rötter i de förkoloniala, traditionella kulturerna i Afrika, kan självfallet ges beteckningen "traditionell" då den ställs mot den medicin som har sitt ursprung och främsta förankring vid de västerländska universiteten. Vi bör dock hålla i minnet att dessa distinktioner – traditionell/ icke traditionell och folklig/akademisk – endast beskriver två dimensioner av verkligheten och att relationen mellan "våra" medicinska uppfattningar och "deras" är mera komplicerade än så.

I artiklarna i detta nummer ställs två perspektiv bredvid varandra, vilket jag hoppas är fruktbart. Frants Staugård representerar en Public Health position. Han kartlägger den traditionella medicinen med sedvanlig socialmedicinsk metodik. Hans artiklar om traditionella medicinmän och bybarnmorskor i Botswana är uttalat handlingsinriktade. Sedan följer ett antal artiklar med en antropologisk ansats. Dessa är mindre ägnade åt kvantitativa frågor, dvs hur vanligt förekommande fenomenet är, utan desto mer åt den traditionella medicinens kvalitativa innehåll. Karl-Axel Silows artikel om en zambisk medicinmans sociala roll, utbildningsväg och medicinska vardagspraktik ger möjlighet till igenkännande förståelse. Medicinmannens verksamhet är inte så totalt genomsyrad av magi och häxkonster som kanske många tror. Anita Jacobsson-Widdings artikel kompletterar med en fördjupad analys av den traditionella begreppsbildningen kring oklara, svåra och tärande sjukdomar, där i västerländska ögon rationella förklaringar är mera svårfångade. Den traditionella medicinens uppfattningar blir förståeliga i sitt psykologiska och sociala sammanhang. Gudrun Dahl redogör i sin artikel, Besättelse om bot, för hur en besättelsekult med en specifik sjukdomsuppfattning framträder som socialt fenomen i en bestämd historisk situation.

De hittills nämnda artiklarna beskriver i första hand den traditionella medicinen i sig även om konsekvenserna av mötet med den västerländska medicinen antyds. Detta utvecklingsperspektiv fortsätts av Per Borgå, som arbetat som läkare i Tanzania. Han redogör för den lokala begreppsbildningen kring sjukdom och ohälsa och kommer in på vad som sker då den traditionella kulturen påverkas av västerländsk kommersialism. Lisbeth Sachs vidgar perspektivet på etnomedicinen till att omfatta förhållanden som också kan studeras i Sverige. Möten mellan folkligt traditionella medicinska förhållningssätt och den västerländska skolmedicinen sker också här. Avslutningsvis skriver Anders Hjort om utvecklingsproblem i allmänhet och antropologins bidrag till förståelse av dessa. Därmed vidgas också perspektivet från den medicinska begreppsbildningen och den medicinska vårdens funktion till frågan om betingelserna för ohälsa. Han redogör även för olika teoretiska inriktningar inom antropologin samt för de olika forskningstraditioner i ämnet som finns vid de svenska universiteten.

Numret har två målgrupper. Dels de snart flygfärdiga, dvs de som står begrepp att snart ge sig iväg till sjukvårdsarbete i en främmande kultur och dels de baktunga som inte vågar ta steget fullt ut i geografin, men som ändå kan behöva se sin egen vård ur ett annat perspektiv. Efter vad jag förstår, så tillhör vi alla någon av dessa kategorier!

Johan Hallqvist

Gästredaktör för detta temanummer har varit Johan Hallqvist, som är legitimerad läkare och arbetar vid Institution för socialmedicin, Karolinska Institutet i Sundbyberg.

Lästips för den intresserade!

För den som vill veta mera om socialantropologiska studier av traditionell medicin rekommenderas följande böcker och artiklar som ger goda översikter.

Ackerknecht, E. H.: Medicine and Ethnology. Bern 1971.

Fabrega, H. & Silver, D.B.: Illnes and Shamanistic Curing in Zinacantan: An Ethnomedical Analysis. Stanford 1973.

Frake, C.O.: The Diagnosis of Disease among the Subanun of Mindanao. American Anthropologist 63. 1961.

Click, L.B.: Medicine as an Ethnographic Category: the Crini of the New Guinea Highlands. Ethnology, 1976; 6: 31–56

Harley, G.W.: Native African Medicine. Cambr. Mass. 1941

Horton, R.: African traditional thought and Western Science. Africa, 1967; Vol 37: 50–71

Kiev, A. (ed.): Magic, Faith and Healing. London 1964.

Kleinman, A.: Patients and Healers in the context of Culture. 1980 Berkeley: Univ. of Calif. Press.

Parsons, T.: The Social System. New York: Free Press, 1951.

Polgar, S.: "Health and Human Behavior: Areas of Interest Common to the Social and Medical Sciences". Current Anthropology 1962, 3: 159–205.

Sachs, L.: Evil Eye or Bacteria: Turkish migrant women and Swedish health care 1983, Stockholms Studies in Social Anthropology. Univ. of Stockholm. (I denna bok finns en mer omfattande referenslista till vägledning för den läshungrige.)

Scotch, N.: "Medical Anthropology", In Biennial Review of Anthropology. B.J. Siegel, ed. pp 30–60. Stanford 1963, Stanford Univ. Press.

Werner, O.: Semantics of Navaho Medical Terms: I International Journal of American Linguistics 31. 1965.